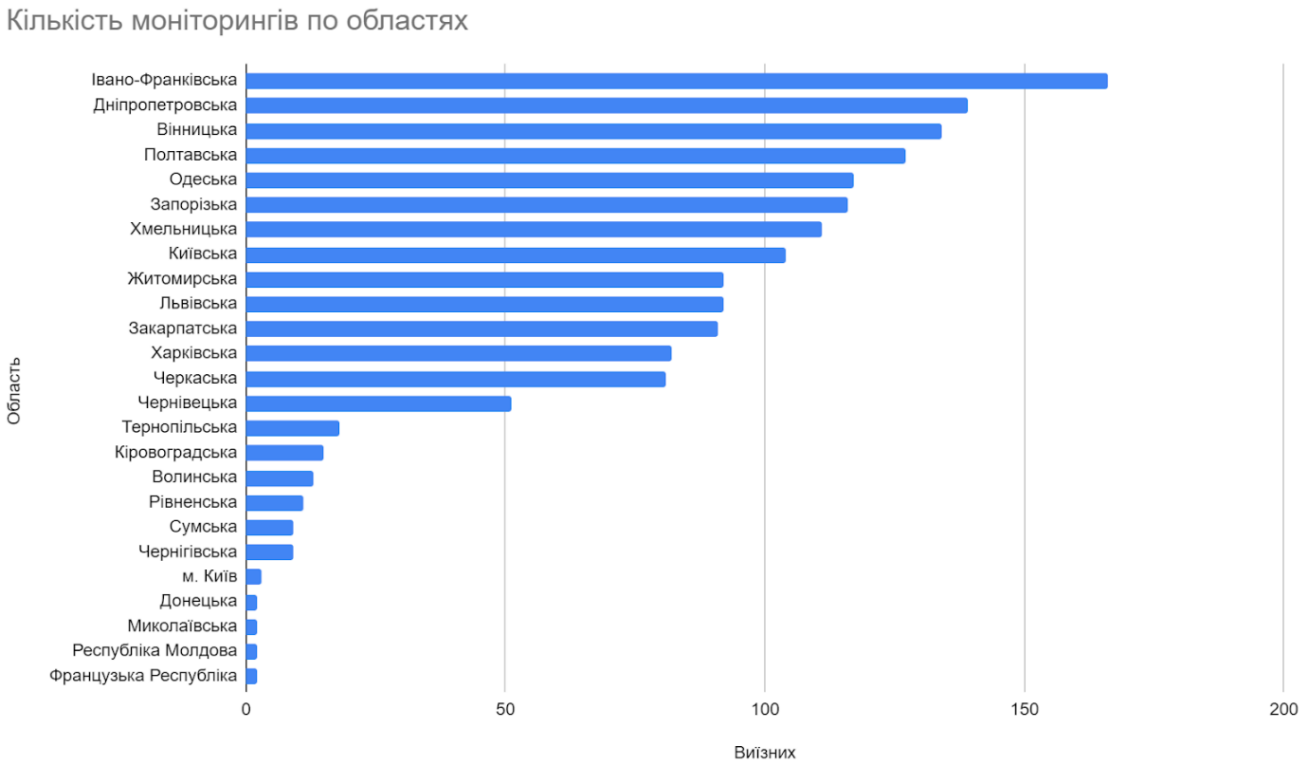
Опрацьовано письмових звернень	2224
Звернень на «гарячу лінію» Уповноваженого	4973
Відновлено прав (зокрема за колективними зверненнями та ініціативно)	9483
Опрацьованих НПА	80
Здійснено моніторингів	1645
Акти реагування (подання Уповноваженого)	2
Кількість запитів та ініціативних листів	8192 запитів, 149 ініціативних листів
Кількість здійснених правопросвітницьких заходів	1052
Кількість публікацій, роз'яснень, інформаційних матеріалів та ін.	198

Збройна агресія продовжує бути причиною серйозних і масштабних порушень прав людини та норм МГП. Внаслідок збройної агресії РФ проти України постраждали мільйони людей, сотні тисяч сімей залишилися без домівок. Постійні обстріли агресором населених пунктів України призводять до смертей, важких поранень і великих страждань цивільного населення.

За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, від 24 лютого 2022 року внаслідок широкомасштабного військового вторгнення РФ в Україну постраждало 29 330 цивільних осіб, з них 10 191 особа загинула, 19 139 осіб дістали поранення[1]. Водночас реальна кількість постраждалих набагато вища, оскільки зазначені дані не враховують кількість жертв серед цивільних осіб на ТОТ і в зоні ведення бойових дій, наприклад, у Маріуполі, Волновасі (Донецька область), Лисичанську, Попасній і Сєвєродонецьку

Phoca PDF

(Луганська область), з масовою загибеллю людей.

Попри відсутність у національному законодавстві України визначення поняття «особа, постраждала внаслідок збройної агресії проти України», Уповноважений у своїй діяльності приділяє велику увагу ситуації з дотриманням прав осіб, які зазнали шкоди від війни. Зокрема це (a) внутрішньо переміщені особи та особи, які перемістилися за межі України у зв'язку з війною; (b) особи, які проживають на ТОТ; (c) особи, які проживають у районах проведення бойових дій; (d) особи, позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та члени їхніх сімей; (e) особи, зниклі безвісти за особливих обставин, та члени їхніх сімей; (f) діти, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів; (g) особи, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння; та інші категорії.

Наразі на законодавчому рівні в різний спосіб і на різному рівні закріплено підтримку лише певних категорій осіб. Зважаючи на це, у Спеціальній доповіді Уповноваженого щодо дотримання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України (за період 24 лютого – 31 жовтня 2022 року)[2] надано рекомендацію розробити закон, який би визначав правові та організаційні засади забезпечення захисту всіх категорій осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ проти України, починаючи з 2014 року, а також механізм відшкодування завданої шкоди, включно з реституцією, компенсацією, реабілітацією та сатисфакцією. Проте впродовж 2023 року цієї рекомендації не виконано.

Водночас уряд розробив і вніс до Верховної Ради України законопроєкт «Про облік осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та відшкодування шкоди, завданої їх життю і здоров'ю» (реєстр. № 10256)[3], яким передбачено створення та функціонування Державного реєстру осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ проти України. У разі створення цей Реєстр буде призначено для фіксації доказів та інформації про шкоду життю і здоров'ю та забезпечення можливості подальшого її відшкодування за рахунок репарацій чи інших стягнень з РФ. На розгляді Верховної Ради України перебуває також законопроєкт «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» (реєстр. № 10132)[4].

Водночас розроблені проєкти актів не визначають на законодавчому рівні поняття постраждалих осіб внаслідок збройної агресії проти України. Утім, завдання держави – створення ефективних і дієвих механізмів компенсації для постраждалих від збройної агресії, які б забезпечували їм не лише матеріальне відшкодування, а й повне відновлення права на гідність.

Так, для здійснення аналізу поточної ситуації у сфері забезпечення відшкодування завданої збройною агресією РФ проти України шкоди, а також напрацювання ґрунтовних пропозицій щодо законодавчого врегулювання питання запровадження комплексного механізму репарацій наказом Уповноваженого створено відповідну робочу групу[5]. До неї увійшли народні депутати України, представники органів державної влади, міжнародних і національних правозахисних організацій.

Не зважаючи на зусилля держави, здійснюваний Уповноваженим впродовж 2023 року

Phoca PDF

моніторинг виявив, що ситуація зі становищем прав громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України, залишається складною.

1. ВПО

Активні бойові дії спричиняють масове переміщення населення – громадяни вимушено залишають свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Багато таких осіб стали ВПО або виїхали за межі України. Так, на кінець грудня 2023 року, за даними Мінсоцполітики, кількість офіційно зареєстрованих ВПО в країні становить 4,9 млн осіб.

Ключові проблемні питання, з якими стикалися ВПО 2023 року і з приводу яких зверталися до Уповноваженого:

(а) Скорочення виплати допомоги на проживання ВПО та звуження права великої частини ВПО на отримання державної підтримки

Упродовж 2023 року уряд кілька разів вносив зміни до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам (далі – Порядок), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332[6], які не були підтримані Уповноваженим у зв'язку зі звуженням категорій отримувачів допомоги на проживання ВПО.

Зокрема постановою Кабінету Міністрів України № 709[7] змінено механізм призначення / продовження виплати допомоги на проживання ВПО із запровадженням диференційованого підходу до призначення такої допомоги. Так, право на допомогу мають вразливі категорії осіб, чий майновий стан потребує фінансової підтримки держави. Про негативні наслідки застосування такого підходу Уповноважений зауважив ще на етапі погодження відповідного проєкту постанови з огляду на те, що він суперечить принципу правової визначеності, яка б давала змогу ВПО завчасно передбачити свої дії на майбутнє і бути впевненими в очікуваннях на підтримку держави, зокрема, що набуте ВПО на підставі чинного законодавства право на отримання державної підтримки буде реалізоване ними надалі, а не спричинить до втрати джерела доходу.

Як виявив моніторинг забезпечення прав ВПО на отримання допомоги на проживання після змін, внесених до Порядку у серпні 2023 року, вразливі категорії осіб, які з різних причин відмовилися від допомоги (наприклад, повернулися до фактичного місця проживання після деокупації населеного пункту), втратили право на повторне звернення за допомогою на проживання. Згідно з новими вимогами право на повторне звернення за отриманням допомоги мають лише ті особи, які були евакуйовані.

Крім того, встановлено, що вразливі категорії ВПО, які вперше звернулися за призначенням допомоги після 1 серпня 2023 року, мають право на автоматичне продовження виплати допомоги на другий шестимісячний період. Водночас положеннями Порядку не передбачено автоматичне продовження виплати допомоги таким самим вразливим категоріям ВПО, які отримували її до 1 серпня 2023 року.

Для врегулювання цього питання Уповноважений ініціював внесення відповідних змін до

Phoca PDF

Порядку. Однак чергові напрацьовані Мінсоцполітики зміни, якими були уточнені підходи до визначення права ВПО на призначення допомоги на проживання та продовження здійснення таких виплат з березня 2024 року, серед іншого, запроваджують вимоги до ВПО щодо обов'язкового пошуку роботи та працевлаштування. За інформацією Мінсоцполітики, відповідні зміни мають сприяти стимулюванню ВПО працездатного віку до працевлаштування. Водночас, аналізуючи стан інтеграції та працевлаштування ВПО в приймаючих громадах, можна дійти висновку, що наразі відсутні дієві механізми для заохочення ВПО у пошуку роботи та їх ймовірної перекваліфікації. Так, Міжнародна організація з міграції у Звіті про внутрішнє переміщення в Україні[8] зазначає, що, за даними дослідження, загалом у країні менше половини (40%) ВПО мають роботу, включно з 4 % самозайнятих.

Таким чином, з одного боку, уряд для стимулювання ВПО до економічної самостійності припиняє виплату допомоги на проживання ВПО, з іншого – не запроваджує додаткових механізмів для сприяння такій зайнятості.

Скасування виплати допомоги на проживання ВПО на практиці спонукає їх до повернення до покинутого місця проживання, незважаючи на тривалі обстріли чи навіть інтенсивні бойові дії або тимчасову окупацію, а також переміщення до інших країн у пошуках кращих умов проживання. Натомість з державного та місцевих бюджетів, а також національними та міжнародними гуманітарними організаціями використовуються великі фінансові ресурси для забезпечення евакуації людей із зони бойових дій.

Кроки уряду щодо зміни умов надання допомоги на проживання ВПО кожні півроку свідчать про непослідовність державної політики у цьому питанні. Впроваджувані зміни не мають створювати умови, за яких вразливі категорії населення зіткнуться з раптовою затримкою чи невиправданою відсутністю допомоги, яку вони потребують і на яку розраховують.

Під час реалізації державної політики щодо внутрішнього переміщення, уряд не може ставити в пріоритет відсутність достатніх фінансових ресурсів, оскільки відповідно до Конституції України[9] саме людину визнають в Україні найвищою цінністю. Держава повинна дбати про своїх громадян, забезпечуючи їхнє право на соціальний захист. Крім того, відповідно до Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення, на державну владу покладено основний обов'язок і відповідальність за надання захисту та гуманітарної допомоги ВПО, які перебувають під її юрисдикцією.

(b) Розміщення в МТП

Для контролю за забезпеченням дотримання прав ВПО на належні умови проживання Секретаріат Уповноваженого постійно здійснює моніторингові візити до МТП. За 2023 рік здійснено 1585 моніторингових візитів у 22 областях України, за результатами яких органам державної влади та органам місцевого самоврядування надано 2892 рекомендації щодо поліпшення умов перебування в МТП.

Водночас за результатом аналізу проблемних питань, виявлених у процесі моніторингу, для забезпечення гідних і комфортних умов проживання ВПО в МТП Секретаріат Уповноваженого спільно з Кластером з питань управління та координації місць компактного

Phoca PDF

поселення розробив «Мінімальні стандарти адміністрації та управління місць компактного поселення внутрішньо переміщених осіб в Україні», які стали підмурівком для прийнятої постанови Кабінету Міністрів України № 930 (далі – Постанова № 930)[10]. Відтепер держава має офіційне визначення поняття МТП і схвалені норми проживання ВПО у таких місцях.

Аналіз виконання наданих Уповноваженим рекомендацій виявив, що на 30 грудня 2023 року 27% з них успішно виконано, 8% не виконано, а інші перебувають у процесі виконання. Основною причиною неможливості виконання рекомендацій відповідні органи зазначають відсутність належного фінансування.

Окремо варто зазначити, що вирішення житлових потреб ВПО є сферою, яка потребує найбільшої підтримки та фінансування і від держави, і від міжнародних фінансових інституцій.

Міжнародні та національні організації надають активну підтримку заходам, спрямованим на поліпшення житлових умов у МТП, однак на центральному рівні відсутні відповідні програми (субвенції, дотації, та ін.), попри те, що одним із принципових положень діяльності гуманітарних організацій є підтримка із залученням коштів держави, що свідчить про зацікавленість усіх сторін у вирішенні порушених питань.

Також варто зазначити, що ОВА провадить роботу щодо формування та затвердження Переліків МТП в області, які надалі мають бути затверджені Мінреінтеграції. Однак з 4000 раніше верифікованих МТП лише 958 МТП направлено на затвердження до Мінреінтеграції[11]. Така ситуація, зокрема, пов’язана з тим, що обласні та Київська міська військові адміністрації збирають заяви та включають до узагальненого Переліку лише ті МТП, щодо яких отримано заяву від балансоутримувачів, що напряму залежить від поінформованості останніх. Така ситуація з формуванням переліків МТП на обласних рівнях викликає занепокоєння, зокрема через те, що МТП, які не потрапили до узагальненого Переліку, можуть залишитися поза увагою системи соціального та державного захисту загалом. Водночас чинною редакцією Постанови № 930 не передбачено оновлення узагальненого переліку Мінреінтеграції.

Окрім цього, після затвердження узагальненого переліку та враховуючи наявну інформацію за результатами вже здійснених моніторингових візитів, Уповноважений скерував лист Віце-прем’єр-міністру – Міністру з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій щодо можливості включення до затвердженого переліку ще 96 МТП, умови в яких відповідають мінімальним стандартам розміщення ВПО відповідно до Постанови № 930 і виключення 25 МТП через неможливість їх приведення у придатний стан.

(c) Отримання компенсації за спожиті комунальні послуги громадськими організаціями та благодійними фондами, що орендують приміщення комунальної власності, на базі яких облаштовано МТП

На початку повномасштабного вторгнення, коли сотні тисяч людей втікали від збройної агресії, громадські об’єднання та благодійні фонди стали одними з ключових гравців у забезпеченні тимчасового притулку для ВПО. Вони виявили високий рівень готовності та мобільності, надаючи послуги з тимчасового проживання ВПО через оренду приміщень

Phoca PDF

комунальної власності, що стало невід'ємною частиною системи підтримки ВПО. Однак, попри важливість цієї ролі, державні правові механізми не враховують аспектів компенсації за спожиті комунальні послуги для цих благодійних організацій.

До Уповноваженого надходили звернення від громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист прав ВПО. Організації зазначали, що відповідно до чинного законодавства наразі відсутній механізм отримання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення ВПО орендарям об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану.

Чинним Порядком надання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення ВПО у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану (далі – Порядок)[12] визначено вичерпний перелік кола суб'єктів, що мають право на звернення для компенсації комунальних послуг. До цього переліку не включені орендарі комунального майна, на базі якого облаштовано МТП ВПО. Водночас для більшості громадських і благодійних організацій, які забезпечують ВПО тимчасовим житлом, оплата повної вартості комунальних послуг за проживаючих є великим фінансовим навантаженням. Як наслідок ВПО можуть отримувати відмову в забезпеченні таким житлом.

Для вирішення цього питання Уповноважений звернувся до Віце-прем' єр-міністра – Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України з пропозицією розглянути питання щодо ініціювання внесення змін до Порядку, зокрема визначивши механізм спрямування компенсації за комунальні послуги громадським організаціям і благодійним фондам, що орендують приміщення комунальної власності, на базі яких облаштовано МТП ВПО на безоплатній основі. Мінреінтеграції розробляє відповідний нормативно-правовий акт.

(d) Оплата ВПО комунальних послуг за місцем реєстрації

З початком опалювального сезону відновлено централізоване опалення у низці територіальних громад, зокрема Донецької, Луганської та Херсонської областей, які перебувають безпосередньо в районах ведення бойових дій або під постійними обстрілами (наприклад, Херсон (Херсонська обл.), Слов'янськ і Покровськ (Донецька область). Опалення подають до багатоквартирних будинків, мешканці яких евакуйовані та вимушені проживати в інших регіонах України. Як наслідок складається ситуація, за якої ВПО мають здійснювати оплату за опалення за місцем фактичного проживання в приймаючій громаді та за адресою покинутого місця проживання або за місцезнаходженням свого житла. Така ситуація створює непомірне грошове навантаження на ВПО.

До Уповноваженого звернулася громадянка Н., яка проживала у Покровську Донецької області, однак з початком активних бойових дій була змушена покинути домівку та переїхати до Черкаської області. Не зважаючи на те, що в Покровську заявниця не проживає, вона продовжує отримувати рахунки за комунальні послуги з постачання теплової енергії. Вважаючи зазначене порушенням своїх прав, заявниця звернулася з проханням посприяти у здійсненні їй перерахунку за комунальні послуги. Однак нормами чинного законодавства не врегульовано питання звільнення від оплати вартості послуг постачання теплової енергії у разі їх тривалого невикористання, зокрема в разі обов'язкової евакуації. Наразі єдиним способом

Phoca PDF

захисту порушеного права у подібних випадках залишається звернення до суду.

Попри рекомендацію Уповноваженого, надану Мінінфраструктури та Мінреінтеграції у Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні 2022 року[13] щодо потреби розроблення та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проєкту акта щодо звільнення осіб, які вимушені були покинути своє житло внаслідок збройної агресії проти України, від сплати рахунків за постачання теплової енергії, якщо таке житло розміщене на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або тимчасово окупованих РФ, відповідний нормативно-правовий акт досі залишається неприйнятим.

Водночас Мінінфраструктури повідомлено про створення робочої групи, яка аналізує та опрацьовує відповідні проблемні питання та готує пропозиції для їх нормативного врегулювання. Крім того, Мінінфраструктури повідомлено про розроблення законопроєкту, положення якого врегульовуватимуть на законодавчому рівні основні аспекти нарахування плати за житлово-комунальні послуги у період воєнного стану для споживачів, житлові та нежитлові приміщення яких розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або ТОТ; оплати житлово-комунальних послуг, враховуючи їх особливості надання та споживання, а також інших платежів, передбачених законодавством; стягнення заборгованості за спожиті послуги; обліку комунальних послуг.

(е) Порушення прав громадян України, які перемістилися з ТОТ АР Крим і Севастополя, на пенсійне забезпечення

Наразі досі залишається невирішеним питання щодо пенсійного забезпечення громадян України з ТОТ АР Крим і Севастополя. Так, громадяни України з-поміж ВПО з території АР Крим і Севастополя, які після 24 лютого перемістилися на підконтрольну уряду України територію, опинилися в уразливому стані внаслідок відмови органів ПФУ у виплаті пенсії на підставі того, що таких осіб вважають забезпеченими пенсіями від російського Пенсійного фонду, або тому, що вони не можуть ані підтвердити, ані спростувати факт неотримання ними пенсії та інших соціальних виплат «за попереднім місцем отримання пенсії». Не зважаючи на те, що Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (далі – Закон № 1207-VII)[14], яким гарантується виплата пенсій усім громадянам України без винятків, фактично виплата пенсій особам із відповідних територій не здійснюється.

Порушення права на отримання пенсій від ПФУ для ВПО з АР Крим і Севастополя існує через наявність у чинному законодавстві України норм, які суперечать Закону № 1207-VII[15]. Зокрема чинною є заборона виплати пенсій громадянам з АР Крим і Севастополя, якщо ВПО, які раніше мешкали там, мають громадянство РФ; отримують або отримували пенсію від російського Пенсійного фонду; ПФУ не отримав від Пенсійного фонду РФ відомостей про виплату і припинення виплати пенсії ВПО (що взагалі неможливо виконати під час воєнного стану); ПФУ не отримав від російського Пенсійного фонду пенсійних справ ВПО (що також не може бути виконано під час воєнного стану у зв'язку з розривом дипломатичних відносин з РФ). Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 234[16] визначено обов'язкову умову призначення пенсії ВПО, які виїхали з території АР Крим і Севастополя, – це надання від уповноваженого російського органу довідки про те, що особі за місцем реєстрації на території АР Крим і Севастополя не призначалися пенсії, та

Phoca PDF

особиста декларація про відсутність громадянства РФ. Така вимога суперечить Закону № 1207-VII[17], і її виконання під час воєнного стану вочевидь неможливе.

До Уповноваженого надійшло звернення від громадянина, який у липні 2023 року подав до Головного управління ПФУ в Києві заяву про відновлення виплати пенсії, яку він не отримував із березня 2014 р. Проте йому було відмовлено у зв'язку з відсутністю дипломатичних відносин із країною-агресором і неможливістю витребування пенсійної справи.

На запит Уповноваженого ГУ ПФУ в Києві повідомило, що для відновлення виплати пенсії за новим місцем проживання потрібні документи, зокрема, які містять інформацію про припинення виплати пенсії за попереднім місцем проживання. Відповідно у період дії воєнного стану можливість отримати документи, потрібні для відновлення виплати пенсії, відсутня.

Унаслідок цього люди змушені вирішувати це питання в судах, поповнюючи ЄДРСР новими справами, де суди змушують територіальні органи ПФУ розглядати заяви таких пенсіонерів і відновлювати для них пенсійні виплати.

Відповідно до рекомендації, наданої у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році[18] щодо затвердження механізму пенсійного забезпечення вказаної категорії громадян, Мінсоцполітики розробило проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пропорційного обчислення страхового стажу особам, які працювали за межами України» (реєстр. № 9453 від 03.07.2023)[19], яким, серед іншого, передбачено здійснення призначення, відновлення та продовження пенсійних виплат для осіб, які проживають на ТОТ або під час окупації виїхали на підконтрольну уряду України територію, за умови звернення особи до ПФУ із заявою щодо неотримання пенсії від РФ. Наразі законопроєкт чекає на друге читання.

(f) Потреба оновлення профільного Закону про забезпечення прав і свобод ВПО

Окрім точкових чи галузевих змін до національного законодавства України, важливим елементом вибудовування послідовної позиції держави щодо забезпечення реалізації прав ВПО є перегляд та оновлення базового Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон)[20]. Його ухвалено 2014 року, у подальші роки він зазнавав змін і доповнень. Утім, чинна редакція Закону не відповідає сучасним викликам, зокрема через масштаби внутрішнього переміщення, зміни потреб ВПО та ін.

Відповідно до рекомендації, наданої у Щорічній доповіді Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні 2022 року[21], уряд 7 квітня 2023 року прийняв Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року[22] (далі – Стратегія) та затвердив операційний план заходів з її реалізації у 2023–2025 роках, до напрацювання якої долучився Секретаріат Уповноваженого. Однак попри часткове врегулювання питань, пов'язаних із наслідками внутрішнього переміщення, на рівні урядових документів постала потреба актуалізації профільного Закону для забезпечення його відповідності нинішнім реаліям задля повноцінного ефективного захисту прав ВПО та основоположних свобод.

Phoca PDF

Для підготовки оновленої редакції ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»[23] при Мінреінтеграції було створено робочу групу, до якої, зокрема, залучено працівників Секретаріату Уповноваженого. За наявною інформацією, відповідний законопроєкт доопрацьовують з урахуванням зауважень і пропозицій, наданих членами робочої групи.

2. Особи, які проживають у районах проведення бойових дій

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Кабінет Міністрів України прийняв постанову[24], якою визначено, що перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ, затверджує Мінреінтеграції за погодженням з Міністерством оборони з урахуванням пропозицій відповідних обласних, Київської міської військових адміністрацій.

Так, наказом Мінреінтеграції України від 22 грудня 2022 року № 309 затверджено Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією (далі – Перелік)[25], який регулярно оновлюється.

За поточних умов, спричинених збройною агресією проти України та окупацією частини її території, питання забезпечення потреб евакуйованих осіб і тих, хто перебуває в деокупованих населених пунктах, стає найактуальнішим і найважливішим завданням для влади та суспільства загалом. Один із ключових викликів полягає в забезпеченні можливості ефективної евакуації та подальшої допомоги для тих, хто евакуюється.

Постановою Кабінету Міністрів України № 1195[26] затверджено Порядок використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають у деокупованих населених пунктах, яким передбачено можливість отримання допомоги цивільним, що проживають у деокупованих населених пунктах, а також особам, які евакуюються на більш безпечні території. Утім, цей Порядок не передбачає підтримки осіб, які евакуювалися самостійно та/або за допомогою благодійних, громадських організацій.

Евакуація може відбуватися двома шляхами: залізничним чи автомобільним транспортом, включаючи автобуси. Особи, які евакуюються, повинні звернутися до збірного пункту евакуації та/або довідкової і вказати потрібні відомості про себе та інших осіб, які мають намір покинути небезпечну територію. Надалі військова адміністрація (на підставі інформації, що надійшла від збірного пункту евакуації, довідкової) подає відповідній обласній державній адміністрації, на території якої планується розміщення евакуйованого населення, та АТ «Укрпошта» за чотири робочі дні до дня здійснення евакуації згідно з визначеним для автомобіля маршрутом (відбуття автобусів, виділених для евакуації) інформацію про орієнтовну кількість цивільного населення, яке виїжджає.

Phoca PDF

Після проведення перевірки відомостей про осіб, які раніше отримували грошову допомогу, цивільному населенню, яке евакуюється, АТ «Укрпошта» виплачує грошову допомогу впродовж десяти календарних днів з дня прибуття відповідних осіб до приймального пункту евакуації.

Однак багато осіб вирішують здійснити самостійну евакуацію з використанням власного транспорту або за допомогою волонтерів, а тому отримати разову грошову допомогу такі особи не можуть, оскільки їхні дані не передаються до АТ «Укрпошта». Варто зауважити, що отримання разової грошової допомоги – один із ключових аспектів підтримки та відновлення нормального життя, оскільки саме така допомога є нагальним джерелом доходу.

3. Громадяни України на ТОТ

Критичною залишається ситуація з дотриманням прав людини на ТОТ України. Попри те, що 2022 року частина територій, тимчасово окупованих РФ, зменшилася, на зайнятих територіях держава-агресор створює атмосферу страху через застосування насильства, тиску та залякування мирних мешканців. РФ здійснює також заходи з витіснення нелояльного населення з ТОТ.

(а) Нав'язування громадянства РФ (примусова паспортизація)

Питання примусової паспортизації громадян України, які проживають на ТОТ, постало ще 2014 року. Тоді РФ автоматично визнала своїми громадянами всіх осіб, які проживали на території АР Крим та Севастополя на дату початку тимчасової окупації відповідної території. Водночас будь-які активні дії для набуття громадянства РФ не були потрібні[27]. Пізніше, 2019 року, Указом президента РФ було визначено, що особи, які постійно проживають на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей України, мають право звернутися із заявами про прийом до громадянства РФ у спрощеному порядку. Надалі ця норма була розширена на всіх громадян України та осіб без громадянства, які постійно проживають на території України[28].

Після повномасштабного вторгнення РФ 2022 року держава-агресор застосовує паспортизацію саме як форму тиску та залякування місцевого населення в небачених раніше масштабах. Так, Указом президента РФ[29] визначено, що іноземцями будуть вважати тих українських громадян, які проживали на територіях, тимчасово окупованих РФ після 20 лютого 2024 року (Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька області), і заявили про своє бажання зберегти українське громадянство та не принесли присягу громадянина РФ.

РФ вживає систематичних заходів, зокрема прямий примус, для паспортизації українців на ТОТ. У цивільного населення часто не залишається іншого виходу, окрім отримання паспорту держави-агресора, щоб зберегти життя собі та своїм близьким, мати доступ до базових послуг (наприклад, медичних, освітніх), уникнути відібрання належного їм майна та

Phoca PDF

ін. Нав'язування російського громадянства українським громадянам на ТОТ може також призвести до примусового призову до армії, що прямо заборонено МГП. Зокрема такі випадки згадано у доповіді УВКПЛ[30] та Четвертому проміжному звіті БДІПЛ щодо виявлених порушень МГП та МППЛ в Україні[31].

Практики, спрямовані на примус населення ТОТ до набуття громадянства РФ, ґрунтуються на положеннях російського законодавства. Вони стосуються всіх сфер життя – наприклад, отримання медичної допомоги, яка стає можливою лише за умови отримання громадянства РФ чи посвідки на постійне проживання. Встановлюється вимога отримання паспорта громадянина РФ вперше у 14 років, його наявність є однією з обов'язкових умов для отримання документа, що підтверджує здобуття середньої освіти дитиною.

Упродовж 2023 року Уповноважений отримав 98 звернень з приводу примусової паспортизації від громадян, які проживають на ТОТ (АР Крим і Севастополь – 1, Донецька область – 7, Запорізька область – 70 , Херсонська область – 17, Луганська область – 3).

До Уповноваженого надійшло звернення від громадянки В. з ТОТ Донецької області, яка повідомила, що її життя, а також життя та здоров'я її ще ненародженої дитини знаходяться під загрозою, оскільки для того, щоб отримати медичні послуги, зокрема медичну допомогу при пологах, окупаційна адміністрація медичного закладу вимагає від неї отримати російський паспорт. Окрім того, заявниця повідомила, що окупаційна влада вдається до постійних погроз її життю, залякувань і морального тиску, а тому заявниця просить Уповноваженого зафіксувати факт того, що вона примусово отримає паспорт РФ.

Секретаріатом Уповноваженого надіслано звернення для реагування до Офісу Генерального прокурора, за результатами якого Донецькою обласною прокуратурою внесено дані до ЄРДР.

Відмова у наданні медичної допомоги чи погрози у ненаданні такої допомоги не є одиничними випадками. Так, відповідно до тематичного дослідження eyeWitness to Atrocities (eyeWitness), Insecurity Insight, Медійної ініціативи за права людини (МІПЛ) і Physicians for Human Rights (PHR), задокументовано щонайменше 15 випадків «паспортизації» через медичні послуги[32]. Так, ідеться про змушування лікарів відмовляти в медичних послугах людям, у яких не було російського паспорта або поданої заяви на його отримання. У деяких лікарнях було створено адміністративні пункти, де цивільні люди могли подати заяву на отримання російського паспорта. В одному задокументованому випадку в червні 2023 року російська влада, як повідомляється, закрила заклад охорони здоров'я у Запорізькій області після того, як більшість співробітників відмовилися отримувати російські паспорти.

Статтею 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[33] встановлено, що будь-який акт (рішення, документ), виданий незаконними органами та/або особами на ТОТ, недійсний і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.

Примусову паспортизацію на ТОТ України визнано грубим порушенням норм міжнародного права, зокрема відповідно до статті 45 Положення про закони і звичаї війни на суходолі[34],

Phoca PDF

яке є додатком до Четвертої Гаазької конвенції від 18 жовтня 1907 року. Саме тому злочини, вчинені окупаційною владою, потрібно фіксувати для того, щоб у майбутньому притягти винних до відповідальності. Відтак звернення, що надходять до Уповноваженого з приводу примусової паспортизації, направляють до Офісу Генерального прокурора, СБУ та МВС, за результатами розгляду яких інформацію долучають до матеріалів кримінального провадження за статтею 438 КК України за фактом порушення представниками держави-агресора законів і звичаїв війни.

(b) Організація проведення незаконних «виборів» (псевдовиборів) на ТОТ

На початку вересня 2023 року на ТОТ України, а саме в Донецькій, Луганській, Запорізькій і Херсонській областях, РФ провела так звані вибори до окупаційних представницьких органів влади та фіктивні «додаткові вибори» в Державну думу РФ в одному з незаконно утворених окупаційною владою виборчих округів у Сімферополі.

Основним завданням так званих виборів вочевидь було створити видимість підтримки окупації від місцевого населення. Однак залучення мешканців ТОТ до участі у виборах відбувалося примусово – через підкуп, залякування та шантаж, зокрема протиправну паспортизацію та заміну українських ідентифікаційних документів на російські. Про такі випадки повідомляв мер Мелітополя Іван Федоров, який зазначав, що окупанти приходили додому до цивільних мешканців у супроводі озброєних осіб, «рекомендували» не відмовлятися голосувати, щоб не було проблем, «радили» обирати певну політсилу.

У аналітичному звіті, підготовленому Центром внутрішньо-політичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень[35], зазначено, що практично неможливо точно визначити реальну кількість учасників у псевдовиборах через відсутність даних про загальну чисельність населення та виборчих списків, а наявність фейкового голосування свідчить про сумніви у валідності «виборчих списків», оскільки у багатьох випадках участь у так званому голосуванні була забезпечена лише на підставі заявницького принципу, де особа подавала заяву, на основі якої її додають до списку учасників.

У рамках реагування на дії РФ, ЦВК України ухвалила постанову від 7 липня 2023 року № 43[36], якою наголосила на нікчемність проведення «виборів», а також визнала їх нелегітимними, оскільки вони порушують низку міжнародних актів, зокрема щодо цілей і принципів ООН.

Своєю чергою Уповноважений засудив[37] проведення так званих «виборів», зазначивши, що створення будь-яких органів влади РФ на ТОТ України суперечить загальновизнаним нормам міжнародного права та Конституції України[38] і закликав міжнародну спільноту не визнавати результати таких «виборів», а також долучитися до документування злочинів Росії.

(c) Системні переслідування громадян України на ТОТ АР Крим і Севастополя

На 11 грудня 2023 року щонайменше 191 громадянин України перебував у місцях позбавлення волі через політично мотивоване та/або релігійне кримінальне переслідування. З них 123 особи – це представники корінного кримськотатарського народу[39].

Phoca PDF

Від початку 2023 року до російських в'язниць і колоній півострова було етаповано щонайменше 42 кримські політв'язні. У списку етапованих політв'язнів – Ахмет Сулейманов, який потребує термінової операції із заміни серцевого клапана, громадська журналістка та медсестра Ірина Данилович, яка через ненадання медичної допомоги в СІЗО втратила слух на ліве вухо та має ураження мозку.

Загалом ненадання медичної допомоги в місцях утримання українських громадян на ТОТ Криму є системним порушенням прав людини. Внаслідок перешкоджання отриманню належної медичної допомоги у лютому 2023 року зафіксовано два випадки смерті ув'язнених у місці позбавлення волі: Костянтина Ширінга (помер 7 лютого 2023 року) та Джаміля Гафарова (помер 10 лютого 2023 року). Костянтин Ширінг страждав серцево-судинним захворюванням і потребував операції на серце. Він тричі звертався із заявою про потребу надання медичної допомоги; через відсутність допомоги від адміністрації ізолятора направляв скаргу в прокуратуру, але у відповідь на скарги адміністрація СІЗО кілька разів переводила його з однієї камери до іншої зі ще гіршими умовами. Джаміль Гафаров страждав на хронічну хворобу нирок і серця і мав другу групу інвалідності, потребував регулярного проведення процедури діалізу (очищення крові); переніс серцевий напад у неволі, не міг вставати з ліжка; належну медичну допомогу не отримував, запит на госпіталізацію було відхилено; чергова відмова у госпіталізації надійшла адвокату у день смерті Джеміля Гафарова. На серпень 2023 року щонайменше 40 кримських політв'язнів, яких утримує влада РФ, мали хронічні захворювання, інвалідність або є літніми людьми[40].

З початку окупації АР Крим і Севастополя окупаційні адміністрації РФ піддають системним переслідуванням українських адвокатів, які здійснюють захист громадських активістів, журналістів, представників Меджлісу кримськотатарського народу та ін. Таких адвокатів піддають затриманням та арештам, кримінальним та адміністративним переслідуванням, дискредитації в підконтрольних РФ медіа, позбавляють адвокатських ліцензій, здійснюють незаконні обшуки та ін. Про системні порушення прав адвокатів в окупованому Криму та позбавлення їхніх клієнтів належного права на захист зазначено в доповідях і резолюціях структур ООН[41] і ПАРЄ[42], звітах правозахисних організацій[43].

Так, УВКПЛ ООН виявило типові випадки порушень прав людини, вчинених російськими владцями стосовно кримських правозахисників, включно з дипломованими адвокатами, як-от самовільне затримання й тримання під вартою, цькування, судове переслідування й винесення обвинувальних присудів у результаті судових процесів, які характеризувалися відсутністю гарантій справедливого судового розсуду, а також позбавлення статусу адвоката на самовільних засадах[44]. Водночас Національна асоціація адвокатів України не здійснює моніторингу ситуації стосовно адвокатів на всіх окупованих територіях України, а також заходів щодо захисту їхніх професійних прав відповідно до положень Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Так само фактично не забезпечено доступ громадян України до процедур належної перевірки фактів порушень правил адвокатської етики окремими адвокатами, які співпрацюють з ФСБ РФ і покривають факти катувань наших громадян в окупації[45]. З невідомих причин не було також відновлено діяльності органів адвокатського самоврядування АР Крим і Севастополя.

(d) Тиск на дітей і молодь, мілітаризація освіти та пропаганда військової служби

Phoca PDF

Одна з вразливих груп, на яку окупаційні органи влади на ТОТ спрямовують свою активність, – діти та молодь. РФ вдається до кримінальних переслідувань і навіть вбивств дітей.

24 червня 2023 року в окупованому Росією Бердянську окупаційна влада вбила двох неповнолітніх українських підлітків – Тіграна Оганнісяна та Микиту Ханганова. Відомо, що окупаційна влада Запорізької області за кілька місяців до смерті Тіграна й Микити переслідувала їх, назвала юнаків «терористами» та «бойовиками», а слідчий комітет РФ порушив проти них дві кримінальні справи. 24 травня 2023 року підлітки отримали обвинувачення від Слідчого комітету РФ у нібито підготовці диверсії на залізниці. До того, за інформацією мами Тіграна, його катували струмом, вивозили в поле та імітували розстріл.

У день перед вбивством хлопці відзначилися в окупаційній поліції. За пів години до дзвінка слідчого батькам про те, що хлопці вбиті, мама Тіграна розмовляла з ним. Тігран був спокійний, казав, що гуляють з Микитою і думають, як святкувати день народження – Микиті того дня виповнилося 17 років.

Батьки не отримали тіла загиблих хлопців, тож остаточна причина смерті невідома. Проте окупаційна влада «відзвітувала» про ліквідацію підлітків через розстріл.

РФ використовує освіту на тимчасово окупованих територіях як інструмент для поширення своєї пропаганди. Окупанти роблять це свідомо, аби за допомогою цього та інших способів розірвати зв'язок українських дітей з рідною країною. Цю практику РФ систематично використовує з 2014 року.

Окупаційна влада здійснює заходи, що унеможливлюють дистанційне навчання дітей, які проживають на ТОТ, за українською навчальною програмою. До батьків приходять з обшуками й перевіряють техніку, щоб встановити, чи навчаються діти дистанційно в українській школі. У разі виявлення такого факту батькам погрожують штрафом чи тим, що відберуть дітей, якщо вони не перейдуть навчатися до російської школи.

Так зване патріотичне виховання дітей на ТОТ є інструментом руйнування їхньої української ідентичності та створення нової, російської. Представники окупаційної влади в рамках проєкту «Патріотичного виховання громадян РФ» «посвячують» українських школярів з тимчасово окупованих територій України в «Орлята Росії»[46].

Крім того, щопонеділка в усіх закладах РФ і школах на ТОТ відбуваються так звані «Разговоры о важном», під час яких дітей навчають «ключевым аспектам жизни человека в современной России»[47]. До пропаганди війни серед українських дітей і до їхнього так званого перевиховання долучається влада РБ, яка відправила групу українських дітей з Антрацита на навчання з білоруськими військовиками, про що повідомив державний телеканал «Беларусь 1»[48].

З початку тимчасової окупації територій України держава-агресор перевела навчальні процеси в освітніх закладах на навчання за російськими стандартами. Після окупації частин Донецької, Луганської, Херсонської, Харківської, Запорізьких областей 2022 року також здійснено перехід до роботи за так званими «Федеральными государственными образовательными стандартами». Розуміючи вплив мови на формування свідомості,

Phoca PDF

окупаційна влада активно знищує україномовні книжки та постачає російськомовні видання[49]. На ТОТ Донецької області українська мова як предмет зникла в школах ще з 2017 року, проте викладалися предмети «Языки народов Донбасса» й «Литературные чтения народов Донбасса».

Згідно з даними правоохоронних органів України, РФ залучає дітей до участі в збройному конфлікті у ролі шпигунів і коригувальників обстрілів. Для вербування неповнолітніх використовують низку інструментів: від відеоігор з віртуальними призами до мілітаризації освіти, відпочинку у воєнно-патріотичних таборах, членства в «Юнармії»[50] та інших військово-патріотичних рухах.

(е) Обмеження свободи пересування громадян України на ТОТ

Від 16 жовтня 2023 року РФ встановила нові правила для в'їзду громадян України, які прибувають на її територію з інших країн. Згідно з розпорядженням уряду РФ українцям дозволено в'їжджати на російську територію лише через два пункти пропуску: 1) аеропорт Шереметьєво (Москва); 2) автомобільний пункт пропуску «Лудонка» в Псковській області на кордоні з Латвією.

Хоча РФ мотивувало це рішення безпековими міркуваннями, ймовірно, це стає ще одним прикладом політики примусової паспортизації українців на ТОТ. Це обмеження передусім зачіпає тих українців, які перебувають на території третіх країн, не отримали російських паспортів і для яких перетин кордону РФ є єдиною можливістю потрапити до власних домівок на ТОТ, де в багатьох залишилися їхні рідні та близькі. Водночас для осіб, які мали або ж мають намір покинути ці території, в'їзд в Росію та подальший виїзд до країн ЄС був та є одним із найбільш доступних способів виїзду.

Варто зауважити, що запроваджені обмеження не стосувалися громадян України віком до 14 років, які подорожують на територію РФ самостійно або з російськими громадянами. Цей виняток, очевидно, пов'язаний з продовженням політики викрадення українських дітей та їх незаконного переміщення до РФ.

Уповноважений відреагував[51] на цю ситуацію та зазначив, що держава-агресор РФ грубо порушує норми статті 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, та статті 38 Конвенції ООН про права дитини, що підпадає під визначення «геноциду» відповідно до статті 6 Римського статуту МКС. Водночас 12 жовтня уряд Латвії ухвалив рішення про призупинення з 16 жовтня 2023 року пунктів пропусків Vientuļu та Pededze на латвійсько-російському кордоні[52].

Водночас варто звернути увагу, що рішення влади Латвійської Республіки щодо закриття єдиного наземного пункту пропуску, доступного для громадян України, погіршило становище українців, які постраждали внаслідок повномасштабної війни. На 16 жовтня для українців залишається один шлях в'їзду до тимчасово окупованих територій України – через аеропорт «Шереметьєво» (РФ, Москва)[53]. Крім високої вартості авіаквитків і викликів, пов'язаних з обмеженням авіасполучення інших країн із РФ унаслідок повномасштабної війни, для здійснення таких авіаперельотів встановлено ускладнені вимоги до документів, які громадяни України, що подорожують, не завжди можуть виконати.

Phoca PDF

Низка українських правозахисних організацій закликала міжнародних партнерів сприяти громадянам України в безперешкодному виїзді з території РФ, а також у поверненні через територію РФ до тимчасово окупованих територій України з гуманітарною метою[54].

Реінтеграція жителів ТОТ

У контексті послідовної позиції України щодо потреби деокупації всіх ТОТ важливим питанням є подальша **реінтеграція громадян України**, які з 2022 року чи ще раніше – з 2014 року – проживають на ТОТ. У цій сфері варто звернути увагу на такі проблемні питання.

(а) Відсутність адміністративної процедури реєстрації актів цивільного стану для осіб із тимчасово окупованої території

Наразі досі залишається невирішеним питання щодо запровадження адміністративної (позасудової) процедури визнання актів цивільного стану, які відбулися на ТОТ.

Особливості використання документів, виданих на ТОТ, регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»[55], відповідно до якого будь-який акт (рішення, документ), виданий окупаційною владою, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.

Попри існування норми закону, яка дозволяє прямо використовувати документи з ТОТ для проведення державної реєстрації актів цивільного стану щодо фактів, що мали місце на ТОТ, наразі діє суто судовий порядок встановлення факту народження або смерті особи на ТОТ. Так, стаття 317 ЦПК[56] регулює особливості судового провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій запроваджено воєнний чи надзвичайний стан, або на ТОТ.

Так, за інформацією Мін'юсту, за період з 21 лютого 2016 року по 31 грудня 2023 року, відділами державної реєстрації актів цивільного стану відповідно до статті 317 ЦПК зареєстровано 62 933 факти народжень та 113 530 фактів смерті, які відбулися на ТОТ.

Рік	**Кількість зареєстрованих народжень**	**Кількість зареєстрованих смертей**
2016	9 818	10 380
2017	11 125	14 998
2018	11 255	20 344
2019	11 359	24 127
2020	5 391	13 458
2021	5 948	19 494
2022	3 213	4 323
2023	4 824	6 406

Також статтею 315 ЦПК передбачена можливість встановлення в судовому порядку фактів реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, проте ведення органами юстиції звітності щодо

Phoca PDF

кількості проведених реєстрацій на підставі вказаної статті ЦПК не передбачено.

У лютому 2023 року Кабінет Міністрів України ініціював проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (реєстр. № 9069 від 28.02.2023)[57]. Відповідний законопроєкт опрацьовують у Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики.

(e) Обмежений доступ до освіти для абітурієнтів з ТОТ

Переважна більшість осіб, які перебувають на ТОТ, позбавлені можливості виїхати через відсутність коштів, загрозу життю та здоров'ю. Проте навіть за таких умов існує чималий запит на отримання освіти в ЗВО на підконтрольній уряду України території.

Варто зауважити, що отримання освіти для осіб з ТОТ і зони бойових дій – важливий етап їхньої реінтеграції в освітній, культурний і громадський простір України. Результати вступної кампанії 2023 року виявили, що до ЗВО України вступили майже чотири тисячі абітурієнтів з ТОТ[58].

Водночас вступна кампанія виявила й наявні бар'єри для абітурієнтів. За інформацією зі звіту Центру громадянської просвіти «АЛЬМЕНДА»[59], більшість звернень, що надходили до них, стосувалися нестачі чіткої та організованої інформаційної кампанії від державних органів, а відсутність системності та проблеми з актуальністю чи зрозумілістю інформації, яку надавали, наприклад, міністерства чи освітні заклади на своїх веб-сайтах, ще більше ускладнила отримання важливих деталей для абітурієнтів. Окрім того, додатковим ускладненням процесу вступу стає відсутність єдиного інформаційного ресурсу, де абітурієнти могли б отримати чітку та актуальну інформацію.

Секретаріат Уповноваженого проаналізував офіційні веб-сайти ЗВО, за результатами яких встановлено, що лише у двох з них можна знайти повну та зрозумілу інформацію про умови пільгового вступу для осіб з ТОТ. Водночас ЗВО частково розмістили таку інформацію або взагалі не надали вичерпного огляду умов вступу для цієї категорії абітурієнтів.

Реагуючи на проблему обмеженості інформації, Уповноважений направив лист до МОН з проханням запровадити спеціальну функціональну вкладку на офіційних веб-сайтах ЗВО, яка б дала змогу отримувати повну, покрокову інформацію про умови вступу для абітурієнтів з ТОТ і сприяти процедурі спрощення доступу до інформації. МОН своєю чергою повідомило, що цей лист надіслано для врахування в роботі до ЗВО.

(f) Щодо реінтеграційних курсів для молоді з ТОТ

За ініціативи Президента України Верховна Рада України 2020 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з ТОТ АР Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей»[60], яким передбачено, що особи, місцем проживання яких є ТОТ окремих районів Донецької та Луганської областей, територія населених пунктів на лінії зіткнення, ТОТ АР Крим та Севастополя, можуть за бажанням разово скористатися правом на безоплатне

Phoca PDF

навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти тривалістю до року з наступним вступом до закладів вищої освіти як ВПО у порядку, визначеному Умовами прийому на навчання для здобуття вищої освіти.

Крім того, для фінансової підтримки питання реінтеграції молоді з ТОТ у державному бюджеті Мінреінтеграції передбачено видатки за бюджетною програмою «Забезпечення реінтеграції молоді з ТОТ Донецької та Луганської областей, ТОТ АР Крим та міста Севастополя». 2021 року на ці видатки було передбачено 130 млн грн, 2022 року – 94 млн грн, 2023 року – 21, 2 млн грн.

Так, 2021 року Мінреінтеграції започаткувало програму щодо підготовки, забезпечення та здійснення безоплатного навчання на курсах (відділеннях) з підготовки до вступу до державних ЗВО молоді з-поміж осіб, місцем проживання яких є ТОТ окремих районів Донецької та Луганської областей, АР Крим і Севастополя[61]. Однак у 2022 та 2023 роках реалізацію відповідної програми Мінреінтеграції не здійснювало. У Законі України «Про Державний бюджет України на 2024 рік»[62] передбачено видатки у розмірі 21,2 млн грн за бюджетною програмою «Забезпечення реінтеграції молоді з числа внутрішньо переміщених осіб».

Варто зазначити, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ наразі Закон України «Про вищу освіту» потребує внесення змін у частині розширення сфери дії підготовчих курсів на всі ТОТ.

(g) Щодо визнання результатів навчання для осіб, які проживають на ТОТ

Питання підтвердження освітніх кваліфікацій для громадян, які з різних причин залишилися на ТОТ, зокрема Донецької, Луганської областей, а також АР Крим і Севастополя та здобули там відповідну освітню кваліфікацію, вже не перший рік потребувало вирішення. 2023 року Уповноважений надсилав лист до МОН щодо потреби законодавчого врегулювання питання атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання щодо осіб із ТОТ, які почали здобуття вищої освіти після дати початку тимчасової окупації відповідної території. МОН своєю чергою повідомило, що вважає абсолютно неприпустимим розглядати можливість визнання результатів навчання на ТОТ Донецької та Луганської областей.

Водночас 2023 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України»[63], яким серед іншого визначено, що особи, які проживали на ТОТ, мають право на визнання результатів навчання, здобутих на такій території, в уповноважених установах, крім випадків, визначених Законом.

Згідно із Законом уповноважені установи, затверджені центральним органом виконавчої влади у сфері освіти, забезпечують у порядку та обсягах, визначених Кабінетом Міністрів України, обов'язкове безоплатне навчання всіх осіб, які проходять процедуру визнання результатів навчання, української мови, історії України, основ держави і права. Своєю чергою визнання результатів навчання здійснюють на основі оцінювання результатів навчання, зазначених особою в освітній декларації, типову форму якої затверджує

Phoca PDF

центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Крім цього, прикінцевими положеннями Закону передбачено, що впродовж трьох місяців з дня набрання чинності Закону (до 24 березня 2024 року) Кабінет Міністрів України має забезпечити: увідповіднення своїх нормативно-правових актів цьому Закону; а також увідповіднення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів цьому Закону.

Уповноважений зі свого боку стежитиме за напрацюванням відповідних підзаконних нормативно-правових актів, саме тому до МОН було направлено лист щодо долучення до їх розробки працівників Секретаріату Уповноваженого.

4. Особи, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння

За результатами моніторингу питання соціального захисту постраждалих осіб виявлено низку проблем із наданням цивільним особам статусу особи з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння, які пов'язані з недосконалістю механізму встановлення такого зв' язку.

Так, відповідно до пункту 4 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[64] розроблено Порядок встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я (далі – Порядок)[65], яким, зокрема, визначено, що належність населеного пункту, де було отримано ушкодження здоров'я від боєприпасів, на певній території визначають відповідно до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Мінреінтеграції.

На сьогодні визначення населених пунктів відбувається з урахуванням наказу Мінреінтеграції від 22 грудня 2022 року № 309[66]. Проте визначений Перелік не враховує територій, які зазнали/зазнають ракетних обстрілів (Вінниця, Дніпро, Львів, Київ та ін.), внаслідок чого люди отримують ушкодження здоров'я та, відповідно, мають право на встановлення причинного зв'язку з отриманням інвалідності.

Крім того, Перелік за часовими рамками не завжди враховує події, які стали причиною каліцтва людей на певних територіях. Наприклад, відповідно до Переліку, дату виникнення можливості бойових дій у Бучанському районі визначено переважно з 1 березня 2022 року. Однак на деяких територіях району особи отримали поранення чи інші ушкодження здоров'я з перших днів збройної агресії проти України (з 24 лютого 2022 року).

У зв'язку із цим багато постраждалих осіб позбавлено можливості на отримання статусу

Phoca PDF

особи з інвалідністю, внаслідок поранення чи інших ушкоджень здоров'я, отриманих від боєприпасів, на території проведення заходів, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ проти України.

Ще одна з проблем – встановлення терміну дії витягу з ЄРДР, який має бути сформований не пізніше як за три місяці до звернення особи із заявою про відкриття кримінального провадження щодо факту отримання постраждалою особою ушкоджень здоров'я від боєприпасів та/або інші документи, які підтверджують залучення особи до кримінального провадження як потерпілої.

Деяким особам збір документів для подачі заяви для встановлення причинно-наслідкового зв'язку з отриманням інвалідності потребує тривалішого часу, аніж три місяці. Відповідно людині відмовляють у розгляді документів і рекомендують отримати новий витяг з ЄРДР для подальшого прийняття рішення. Проте особи, чиї справи було внесено до ЄРДР на територіях, які нині перебувають під тимчасовою окупацією або де тривають бойові дії чи з інших незалежних від них причин, не мають змоги повторно отримати відповідний витяг.

Задля забезпечення права таких осіб Уповноважений звернувся до Мінветеранів щодо перегляду наявного механізму встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я. Мінветеранів розробило проєкт постанови Кабінету Міністрів про внесення відповідних змін до Порядку встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я для уточнення та вдосконалення деяких положень Порядку встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я.

5. Особи, зниклі безвісти за особливих обставин

Категорією, що потребує особливої уваги від держави, залишаються особи, зниклі безвісти за особливих обставин, та члени їхніх сімей.

У травні 2023 року почато функціонування Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі – Єдиний реєстр), внесення особи до якого є відправною точкою для реалізації більшості прав, визначених Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»[67]. На 29 грудня 2023 року до Єдиного реєстру зниклих безвісти за особливих обставин внесено 17 140 осіб.

У вересні 2023 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову[68], якою функцію забезпечення роботи Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, покладено на МВС України.

Наразі основні проблеми, пов'язані з функціонуванням Єдиного реєстру, обумовлені об'єктивними чинниками. За інформацією Нацполіції України, пошук осіб, зниклих безвісти

Phoca PDF

за особливих обставин, ускладнений несвоєчасним надходженням до поліції заяв і повідомлень про факти зникнення; ускладненнями або неможливістю отримання додаткових відомостей щодо осіб, зниклих під час бойових дій або на ТОТ; неможливістю у низці випадків здійснити евакуацію тіл загиблих через активні бойові дії та ін.

Виявлено неврегульоване питання щодо забезпечення на гідному рівні соціально-економічними та правовими гарантіями цивільних осіб, які є зниклими безвісти за особливих обставин. На відміну від військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, цивільні особи з таким статусом не мають правових підстав для збереження середньої заробітної плати, яка може бути виплачена членам їхніх сімей. Порядок збереження середнього заробітку на підприємстві, в установі, організації та ін. передбачений лише для цивільних осіб, уповноважених на виконання функцій держави, зниклих безвісти за особливих обставин.

У процесі моніторингу дотримання трудових прав під час реалізації положень Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»[69] виявлено низку проблемних питань: відсутній чіткий перелік «осіб, уповноважених на виконання функцій держави»; у Єдиному реєстрі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, відсутній поділ осіб на «цивільних» і «військових»; у Реєстрі відсутні відомості про місце роботи зниклої особи; відсутній механізм інформування роботодавця про включення зниклої особи до Реєстру.

Одним з важливих питань, з яким упродовж 2023 року до Уповноваженого зверталися родичі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, є реалізація права на пенсію в разі втрати годувальника непрацездатних членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

За результатом розгляду звернень родичів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, встановлено порушення прав непрацездатних членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, на своєчасне отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника відповідно до Закону[70]. Встановлені факти того, що територіальні органи ПФУ безпідставно вимагають надання документів про страховий стаж годувальника; або не враховують витяг з ЄРДР з інформацією про безвісне зникнення особи за особливих обставин, що передбачено пунктом 3 частини першої статті 45 вказаного Закону. Крім того, встановлена неможливість отримання з 2 травня 2023 року (анонсована дата початку роботи Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин) витягу із цього Реєстру (дані Реєстру стали доступними з жовтня 2023 року).

Варто зауважити, що територіальні органи ПФУ не мають можливості оперативно отримувати документ, потрібний для призначення пенсії в разі втрати годувальника – витяг з Єдиного реєстру. Причина такої ситуації – відсутність електронної інформаційної взаємодії між ПФУ та МВС.

Уповноважений надіслав рекомендації до МВС і ПФУ щодо прискорення врегулювання окресленого питання, які враховано та як наслідок прийнято відповідний наказ МВС [71], яким, зокрема, унормовано питання електронної інформаційної взаємодії МВС і ПФУ.

Phoca PDF

Окремо варто зазначити, що забезпечення членів сімей осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, пенсією зі втрати годувальника не є рівноцінним грошовому забезпеченню членів сімей військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин. Отже, родини, які втратили члена сім'ї, цивільну особу, зниклу безвісти за особливих обставин, яка їх забезпечувала, фактично втрачають можливість на гідні умови життя у зв'язку з відсутністю рівноцінної членам сімей військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, достатньої матеріальної допомоги від держави або роботодавця.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Верховній Раді України:

забезпечити розгляд і прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (реєстр. № 9069 від 28 лютого 2023 року).

Кабінету Міністрів України:

розробити та внести на розгляд Верховної Ради України проєкт закону щодо правового статусу осіб, які постраждали від збройної агресії проти України, визначивши поняття «особа, яка постраждала від збройної агресії проти України» та категоризацію осіб, постраждалих від збройної агресії РФ, а також механізм відшкодування завданої шкоди, включно з реституцією, компенсацією, реабілітацією, сатисфакцією та гарантіями неповторення.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт змін до Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» та інших законів України, які врегульовують питання реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, для приведення у відповідність актів законодавства реаліям повномасштабного вторгнення РФ;

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови про внесення змін до Порядку та умов надання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 261, яким передбачити можливість спрямування відповідної компенсації громадським організаціям і благодійним фондам, що орендують приміщення комунальної власності, на базі яких облаштовано МТП на безоплатній основі;

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови, яким передбачатиметься механізм підтримки заходів з поліпшення житлових умов у МТП та приведення їх у відповідність до мінімальних стандартів за рахунок коштів державного бюджету;

забезпечити повноцінну реалізацію бюджетної програми «Забезпечення реінтеграції молоді з

Phoca PDF

числа внутрішньо переміщених осіб»;

забезпечити організацію та проведення безоплатного навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти тривалістю до року з наступним вступом до закладів вищої освіти для молоді з тимчасово окупованої території України;

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт Закону України про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту», яким передбачити право на безоплатне навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти тривалістю до року з наступним вступом до закладів вищої освіти особам з територій, на яких ведуться (велися) бойові дії, або тимчасово окупованих РФ;

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови про внесення змін до Порядку використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1195, яким передбачити можливість надання разової грошової допомоги для осіб, які евакуювалася самостійно та/або за допомогою благодійних чи громадських організацій.

Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо звільнення осіб, які змушені були покинути своє житло внаслідок збройної агресії проти України, від сплати рахунків за постачання теплової енергії, якщо таке житло розташоване на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ.

Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству економіки України:

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо запровадження дієвих механізмів для працевлаштування ВПО та сприяння їх зайнятості і перекваліфікації.

Міністерству закордонних справ України:

ініціювати запрошення до України Спеціального доповідача ООН з питань незалежності суддів та адвокатів задля оцінки ситуації щодо дотримання професійних гарантій і захисту прав адвокатів, які працюють в умовах окупації частини території України, зокрема щодо захисту громадян України – жертв міжнародних злочинів РФ.

Міністерству соціальної політики України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України:

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо перегляду механізму призначення допомоги на проживання ВПО, продовживши виплату відповідної допомоги до скасування воєнного стану.

Phoca PDF

Міністерству освіти і науки України:

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо запровадження механізму визнання результатів навчання особами, які проживали на ТОТ на рівнях повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти, вищої освіти, відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України»;

затвердити перелік уповноважених установ, які забезпечуватимуть у порядку та обсягах, визначених Кабінетом Міністрів України, обов'язкове безоплатне навчання всіх осіб, які проходять процедуру визнання результатів навчання, української мови, історії України, основ держави і права, а також типову форму освітньої декларації, відповідно до ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживали на тимчасово окупованій території України».

Міністерству освіти і науки України, Міністерству цифрової трансформації України:

створити єдиний інформаційний майданчик (веб-портал), що буде містити актуальну та систематизовану інформацію щодо умов вступу до закладів освіти для осіб з ТОТ.

Міністерству освіти і науки України, Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерству цифрової трансформації України:

розробити та забезпечити здійснення широкої інформаційної кампанії щодо вступу до закладів освіти осіб з ТОТ.

Міністерству у справах ветеранів України:

розробити та внести на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо внесення змін до Порядку встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306, передбачивши скасування терміну дії витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань і розширення переліку підстав для визначення населеного пункту, де було отримано ушкодження здоров'я.

[1] Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті, оновлення, грудень 2023. Звіт Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-01/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28December%202023%29_UKR.pdf

[2] Спеціальна доповідь Уповноваженого щодо додержання прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України за (період 24 лютого – 31

Phoca PDF

жовтня 2022 року):
https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96/bec87182-377e-4a49-a7c6-663b4f67ad3d.pdf

[3] Законопроєкт «Про облік осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та відшкодування шкоди, завданої їх життю і здоров'ю» (реєстр № 10256): https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43188

[4] Законопроєкт «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» (реєстр № 10132): https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42862

[5] Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 04 вересня 2023 року № 98.15//23:
https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%2098.15.23.pdf

[6] Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332: «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text

[7] Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2023 № 709: «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2023-%D0%BF#Text

[8] Звіт Міжнародної організації з міграції про внутрішнє переміщення в Україні (Опитування загального населення Раунд 13. Червень 2023 року): https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-povernennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-13-11-travnya-14

[9] Конституція України від 28.06.1996:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

[10] Постанова Кабінету Міністрів України від 1 вересня 2023 року № 930 «Деякі питання функціонування місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб»:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2023-%D0%BF#Text

[11] Кластер з питань управління та координації місць компактного поселення «Моніторинг місць тимчасового проживання ВПО в Україні (березень 2023)»:
https://www.cccmcluster.org/sites/default/files/2023-05/CCCM_2023_CSM%20R7_ukr.pdf

[12] Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 261 «Про затвердження Порядку та умов надання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану»:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2022-%D0%BF#Text

[13] Щорічна доповідь Уповноваженого про стан додержання та захисту прав і свобод людини і

Phoca PDF

громадянина в Україні у 2022 році: https://ombudsman.gov.ua/report-2022/

[14] Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

[15] ibid

[16] Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 234 «Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2014-%D0%BF#Text

[17] *supra 98, с. 59*

[18] *supra 97, с. 58*

[19] Законопроєкт «Про внесення змін до деяких законів України щодо пропорційного обчислення страхового стажу особам, які працювали за межами України» (реєстр. № 9453 від 03.07.2023): https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42235

[20] Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

[21] *supra, 97, с. 58*

[22] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text

[23] *supra, 104, с. 60*

[24] Постанова Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364 «Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Textє

[25] Наказ Мінреінтеграції України від 22 грудня 2022 року № 309 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text

[26] Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1195 «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text

[27] Закон РФ № 6-ФКЗ «Про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим та утворення

Phoca PDF

у складі Російської Федерації нових суб'єктів Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя»: http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/0bTO6S1g5c0RASXodOjRuI8wGLndsOzA.pdf

[28] http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/0bTO6S1g5c0RASXodOjRuI8wGLndsOzA.pdf

[29] Указ президента РФ від 24 квітня 2019 р. N 183 «Про визначення у гуманітарних цілях категорій осіб, які мають право звернутися із заявами про прийняття до громадянства Російської Федерації у спрощеному порядку»: http://www.kremlin.ru/acts/bank/44190

[30] *supra 47, с. 37*

[31] Четвертий проміжний звіт Бюро демократичних інститутів та прав людини щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні: https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/561457.pdf

[32] Примус та контроль. Система охорони здоров'я України під російською окупацією. Грудень 2023 року. eyeWitness to Atrocities (eyeWitness), Insecurity Insight, Медійна ініціатива за права людини (МІПЛ) і Physicians for Human Rights (PHR): https://mipl.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/coercion_control_ukr.pdf

[33] *supra 98, с.59*

[34] IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

[35] Псевдовибори 2023 на тимчасово окупованих територіях: результати та правові наслідки. Аналітичний огляд. Центр внутрішньо політичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/analit-oglyad_27112023.pdf

[36] Постанова Центральної виборчої комісії України від 7 липня 2023 року № 43 «Про нелегітимність організації підготовки та проведення російською федерацією будь-яких виборів на тимчасово окупованих територіях України»: https://act.cvk.gov.ua/acts/pro-nelegitimnist-organizatsii-pidgotovki-ta-provedennya-rosiyskoyu-federatsiieyu-bud-yakih-viboriv-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukraini.html

[37] «Вибори» під дулами автоматів: Омбудсман закликав міжнародну спільноту рішуче засудити незаконне голосування на тимчасово окупованих територіях України та не визнавати його «результати», Офіційний вебсайт Уповноваженого, 04.09.2023: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/vibori-pid-dulami-avtomativ-ombudsman-zaklikav-mizhnarodnu-spilnotu-rishuche-zasuditi-nezakonne-golosuvannya-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah-ukrayini-ta-ne-viznavati-jogo-rezultati

[38] *supra, 93, с. 55*

[39] Оперативна інформація щодо ситуації на тимчасово окупованій території Автономної

Phoca PDF

Республіки Крим та міста Севастополя станом на 11 грудня 2023 року: https://ppu.gov.ua/press-center/operatyvna-informatsiia-shchodo-sytuatsii-na-tymchasovo-okupovaniy-terytorii-avtonomnoi-respubliky-krym-ta-mista-sevastopolia-stanom-na-11-hrudnia-2023-roku/

[40] Список Гафарова-Ширінка: порятунок кримських політв'язнів, які знаходяться під закрозою. Список політв'язнів, які потребують термінової медичної допомоги. Серпень 2023 року: https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2023/08/zmina2023-listofgafarov-shiringua_v02-1.pdf

[41] Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. Report of the Secretary-General, A/HRC/53/64, 26 May 2023:

https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F53%2F64&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

[42] Ukrainian citizens detained as political prisoners by the Russian Federation. Resolution 2231 (2018): https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24994&lang=en

[43] Переслідування і приниження: реалії адвокатів в окупованому Криму.

https://drive.google.com/file/d/1EZG3lPaKpHdsAWGklwyazKXQyz2qnmH7/view; Доповідь «Адвокати в окупації: ситуація з дотриманням прав адвокатів в умовах збройного конфлікту в Україні»:

https://www.helsinki.org.ua/publications/36766/

[44] *supra 47, c. 37*

[45] Захисники-«перевертні»: як у Криму адвокати допомагають фабрикувати справи проти політв'язнів. ZMINA, 12.04.2023: https://zmina.info/articles/zahysnyky-perevertni-yak-u-krymu-advokaty-dopomagayut-fabrykuvaty-spravy-proty-politvyazniv/

[46] На окупованій території українських школярів «посвячують» в «орлят РФ», - Лубінець, УНІАН, 24.09.2023: https://www.unian.ua/war/na-okupovaniy-teritoriji-ukrajinskih-shkolyariv-posvyachuyut-v-orlyat-rf-lubinec-124031 55.html; Маленькие ученики Приморской школы Скадовского муниципального округа стали «Орлятами России». URL: https://t.me/VGA_Skadovsk/7433 Семинар-совещание по вопросам реализации программы «Орлята России» на территории Луганской Народной Республики. URL: https://t.me/orlyata_rus/915

[47] Разговоры о важном: https://razgovor.edsoo.ru/

[48] https://mchs.gov.by/glavnoe/440540/

[49]Аналітичний звіт за підсумками дослідження стану освіти на тимчасово окупованих територіях / Роман Грищук, Марія Красненко, Ярослава Мозгова, Марія Куляша, Ірина Губеладзе, Вадим Васютинський, Владислав Штегельський, Артур Пройдаков, Радміла Сегол, Олександр Демарьов, Ксенія Семенова, Юрій Мироненко та команда благодійного фонду

Phoca PDF

«Солом'янські котики» — Андрій Єрофєєв, Олександра Тарасенко, Дар'я Чудновська, Ігор Кравчишин. Київ, 2023. 84 с.: https://analytics.kittysoloma.org/pdf/%D0%97%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0.pdf

[50] «Юнармійці». Юнармия. URL: https://yunarmy.ru/

[51] РФ ввела обмеження на в'їзд громадян України на її територію з третіх країн, офіційний вебсайт Уповноваженого, 03.11.2023: https://ombudsman.gov.ua/news_details/rf-vvela-obmezhennya-na-vyizd-gromadyan-ukrayini-na-yiyi-teritoriyu-z-tretih-krayin

[52] Росія запроваджує обмеження в'їзду на її територію громадян України з території третіх держав, повідомлення Посольства України в Латвійській Республіці, 13.10.2023: https://latvia.mfa.gov.ua/news/rosiya-zaprovadzhuye-obmezhennya-vyizdu-na-yiyi-teritoriyu-gromadyan-ukrayini-z-teritoriyi-tretih-derzhav

[53] *supra, 136, с. 70*

[54] Обмеження в'їзду для українців на територію РФ: правозахисники закликають дозволити гуманітарний проїзд, офіційний вебсайт Центру прав людини ZMINA, 17.10.2023: https://zmina.ua/statements/obmezhennya-vyizdu-dlya-ukrayincziv-na-terytoriyu-rf-pravozahysnyky-zaklykayut-dozvolyty-gumanitarnyj-proyizd/

[55] *supra 98, с. 59*

[56] Цивільний процесуальний кодекс України, від 18 березня 2004 року № 1618-IV: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

[57] Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України» (реєстр. № 9069 від 28.02.2023): https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41464

[58] Цьогоріч до українських університетів вступили 3 686 абітурієнтів з тимчасово окупованих територій, офіційний вебсайт Центру прав людини ZMINA, 10.10.2023: https://zmina.info/news/czogorich-v-ukrayinski-universytety-vstupyly-3-686-abituriyentiv-z-tymchasovo-okupovanyh-terytorij/

[59] Аналітичний звіт Центру громадянської просвіти "АЛЬМЕНДА" "Оцінка імплементації державної політики, спрямованої на освітню реінтеграцію тимчасово окупованих територій": http://surl.li/rlcgi

[60] Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з ТОТ АР Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей" від 3 липня 2020 року № 744-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/744-20#Text

Phoca PDF

[61] «Обираємо своє майбутнє»: відбувся форум для слухачів реінтеграційних курсів 2021 року: https://minre.gov.ua/2021/12/10/obyrayemo-svoye-majbutnye-vidbuvsya-forum-dlya-sluhachiv-reintegraczijnyh-kursiv-2021-roku/

[62] Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 9 листопада 2023 року № 3460-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text

[63] Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання результатів навчання осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України» від 21 листопада 2023 року № 3482-IX: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3482-IX#Text

[64] Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

[65] Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF#Text

[66]*supra 109, с. 61*

[67] Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12.07.2018 року № 2505-VIII: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text

[68] Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2023 № 975 «Питання визначення повноважень деяких органів у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на всій території України»: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2023-%D0%BF#Text

[69] *ibid*

[70] Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

[71]наказ МВС від 06.02.2024 №69 «Про внесення змін до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 29 серпня 2022 року № 535», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23 лютого 2024 р. за № 277/41622

Phoca PDF